

MEVLÂNÂ ARAŞTIRMALARI

6

Editörler:
Prof. Dr. Adnan KARAİSMAİLOĞLU
Doç. Dr. Yakup Şafak

AKÇAĐ

MEVLÂNÂ ARAŞTIRMALARI -6

Editörler: Prof. Dr. Adnan Karaismailođlu,
Doç. Dr. Yakup Şafak

Mevlânâ Araştırmaları Derneđi Bilim Kurulu

Dr. Nazif Öztürk, Prof. Dr. Hicabi Kırılancı,
Prof. Dr. Derya Örs, Prof. Dr. Yusuf Öz,
Prof. Dr. Adnan Karaismailođlu,
Doç. Dr. Yakup Şafak

Akçađ Yayınları: 1565
Yeni Türk Edebiyatı: 134

1. Basım: Ankara 2019

ISBN: 978-605-342-495-6

*Kitabın içeriđi ile ilgili
tüm hukuki sorumluluk yazarına aittir.*

Sertifika No.: 11382

© Akçađ Yayınları 2019
Fikir ve Sanat Eserleri Yasası gereğince bu eserin yayın hakkı
anlaşmalı olarak Akçađ Yayınları'na aittir. İzinsiz kısmen ya da
tamamen çoğaltılıp yayınlanamaz.

Baskı: HİRA Grup Matbaacılık
İvedik Osb Matb. Sitesi 1514 cd.
No.4 Yenimahalle, Ankara

Akçađ Basım Yayım Pazarlama A.Ş.
Gökkuşadı Cad. No. 37/B Balgat-Ankara
Tel: (312) 432 17 98 - 433 86 51 Faks: (312) 432 28 52

E-posta: akcag@akcag.com.tr
www.akcag.com.tr

BOSNA HERSEKLİ MESNEVİ ŞARİHLERİ

Prof. Dr. Ali TEMİZEL*

Giriş:

İslâmın bir tür yorumu ve uygulanışı demek olan tasavvufu anlatmak için, yüzyıllar boyunca ilim, fikir, gönül ve sanat erbâbı tarafından birçok eser kaleme alınmıştır. Allah, kâinat, insan, fert ve toplumla ilgili konuları en güzel şekilde izah eden tasavvufî eserlerden biri de Mevlâna'nın Mesnevi'sidir. Bilindiği üzere Osmanlı edip ve aydınları, tasavvufî görüşlerini, estetik ve edebî anlayışlarını, kültürel birikimlerini sonraki nesillere, daha çok şerhler ve tercüme vasıtasıyla aktarmaya çalışmışlardır. Mesnevî tercüme ve şerhlerinin Türk kültür, tarih ve edebiyatında önemli bir yeri vardır. Osmanlı döneminde hakkında en çok tercüme ve şerh yapılan eserlerin başında Mevlâna'nın Mesnevisi gelmektedir. Mesnevi üzerine Osmanlı döneminde çalışma yapan müellif ve mütercim sayısı altmıştan fazladır.

Şimdi burada Osmanlı döneminde Bosna Hersek ve çevre bölgelerde Mevlâna'nın Mesnevisi ve evradı, yani zikirleri hakkında çalışma yapan şarih ve mutasavvıfların bazısını tanıtarak eserleri hakkında bilgi verelim:

SÛDÎ-İ BOSNAVÎ:

Bosna'nın Foça şehrine yakın Çaynıça kasabasında doğmuştur. Asıl adı Ahmed'tir ve doğum tarihi bilinmemektedir. Osmanlı âlimlerindedir. Diyarbakır'da Muslihuddîn Lârî'den Farsça öğrendi. Tahsil için Şam ve Bağdat'ta bulundu. Daha sonra İstanbul'a gelerek devrin meşhur âlimlerinin derslerine katılmak suretiyle onlardan istifade etti. Sokullu Mehmed Paşa (ö.1579) zamanında İbrahim Paşa Sarayı'nda gılmân-ı hassa (iç oğlan)lara hoca olarak tayin edildi. Sûdî-i Bosnavî, bazı Arapça eserleri tercüme ve şerh etmekle birlikte özellikle Fars Dili ve Edebiyatı konusunda döneminin başarılı âlimlerinden biri sayılmıştır. Şârihin ölüm tarihi tam olarak bilinmemekle beraber kaynaklar, Sûdî-i Bosnavî'nin 1000/ 1592-93¹ ve 1005/1595-96² tarihlerinde vefat ettiğine ve Aksaray'da Yusuf Paşa Camii haziresine defnedildiğine işaret etmektedirler³.

* Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Fars Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi, temizel46@yahoo.com

¹ Nazif M. Hoca, *Sûdî, Hayatı, Eserleri ve İki Risâlesi'nin Metni*, İstanbul, 1980, s. 16

Şerh-i Mesnevî:

Sûdî-i Bosnavî (ö.1000/1592–93) tarafından XVI. yüzyılın ikinci yarısında şerh edilen eser, *Mesnevî*'nin VI. cildinin bir bölümünün Türkçe şerhidir. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Belediye, nr. 451, Mikrofilm nr. 189'da yer alan eserin nüshasının başında, "Bu eser, Sûdî'nin *Mesnevî-i şerîf* tercümesinden bir parçadır ve altıncı cildin ikinci sülüsüdür...8 Rebî'u'l-evvel 1375/25 Ekim 1955" diye bir açıklama vardır. Mensur haldе olan eserde bazen ayet ve hadislere yer verilmiş ve bunlar harekelenmiştir.

Nüsha tavsifi:

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Belediye, nr. 451, Film nr. 189

Bu nüsha, 260x 160 (210X 100) mm ebadında, 145 varak ve 23 satırdır. Müstensihî ve istinsah tarihi belli olmayan eser, nesih hatla yazılmıştır. Eserde okunması zor olan Farsça beyitler harekelenmiştir ve bazı yerlerde Arapça ibarelerin, Farsça beyitlerin ve dikkat çekmesi gereken yerlerin üzerleri çizilmiştir.

Baş: 1b

و ضلالت زیادہ ایلدی می شناسد کہ کشیدن رختشان طاغ انلرک رخت و اسبابنی چکمکه قادر اولمز
خلاصه کلام بودر انبیا که جهانده روز و شب طاعت و عبادت و مجاهده و ریاضت دن خالی اولمادیلر
ایدی...

Son: 145b

خلاصه کلام بودر کہ سبب حصول نیستی و فساق وسیله وصول الی الله اگرچه هیچ شکر اصل جذبہ
سبحانه در لب کن زنهار عمل و ریاضت و مجاهدتی ترک ایدوب جذبہ نک ظهورنه مترقب اولمسه بلکه
روز و شب عمل و ریاضت و مجاهدیه سعی و کوش ایدوب اجتناب حق و اجتناب خلق اولدیلر. تمت.

Sûdî Bosnavî'nin eserleri, daha çok tanınmış Farsça ve Arapça eserlerin şerhi olup bazıları şunlardır⁴:

Şerh-i Divân-ı Hâfız:

Müellif, daha önce Mustafa Sürûrî ve Şem'î tarafından yapılan şerhlerin yeterli olmadığına kanaat getirerek bu eserini kaleme almış ve anılan şerhlerin hatalarına işaret etmiştir. Eserin 1594 veya 1595 yılında kaleme alındığı sanılmaktadır. Türkiye'de ve dışarda birçok yazma nüshasının bulunması, bu şerhe verilen önemi göstermektedir. Eser ilk defa üç cilt (Bulak 1250), daha sonra Sadreddin Konevî

² Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlâna'dan Sonra Mevlevîlik*, İstanbul, 1983, s. 142; Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, I, İstanbul, 1333-1342/1915-1924, s. 323 vd.

³ Muhammed Aruçi, "Sûdî Bosnevî", DİA=Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt: 37, İstanbul 2009, s. 466.

⁴ Nazif M. Hoca, s. 11 vd.; Gölpınarlı, s. 192; Bursalı Mehmet Tahir, I, 323 vd.; Muhammed Aruçi, a.g.m., s. 466.

şerhinin kenarında iki cilt (İstanbul 1289) halinde neşredilmiştir. Ancak her iki neşir de ilmî bakımdan yeterli seviyede değildir⁵.

Şerh-i Gülistân:

Sa'dî-i Şîrâzî'nin Gülistan isimli eserine yaptığı şerhtir. Çağdaş araştırmacılardan Şacıir Sikiriç bu şerhi diğer Gülistân şerhleriyle karşılaştırmış ve bazı hataları olmakla birlikte Sûdî'nin diğerlerine üstünlüğünü ortaya koymuştur. Altmışın üzerinde yazma nüshası olduğu sanılan bu şerh İstanbul'da beş defa neşredilmiştir (1249, 1276, 1286, 1291; Şem'î'nin şerhiyle birlikte, İstanbul 1293). Bu da bu şerhin çok fazla okunduğunu göstermektedir.

Sûdî Bosnavi, diğer eserlerinde olduğu gibi, Gülistan şerhinde de açıkladığı dil ve edebiyatla ilgili konuları izah ederken kendi görüşlerini teyit etmek için şahit beyitler göstermektedir⁶. Ayrıca bu şerh H. Hoştinat, Z. Çavûşî ve A. A. Kâzımî tarafından Şerh-i Sûdî ber Gülistân adıyla Farsçaya tercüme edilmiştir (Tahran 1349/1970 hş.).

Şerh-i Bostân:

Yine Sûdî, Mustafa Sürûrî, Şem'î ve Bursalı Havâyî tarafından Sa'dî-i Şîrâzî'nin bu eserine yapılan şerhleri beğenmemiş ve onların hatalarına da işaret ederek bu şerhi kaleme almıştır (I-II, İstanbul 1288). Eser, Ekber Behrûz tarafından Şerh-i Sûdî ber Bostân-ı Sa'dî adıyla Farsçaya çevrilmiştir (I-II, Tebriz, 1352/1973).

Sadi'nin Bostan şerhinin mukaddime kısmında eserin yazılış sebebi anlatılır. Buradan eserin Ömer Efendi'nin isteği üzerine Sûdî tarafından şerh edildiği ve 1006/1596 yılında tamamlandığı anlaşılmaktadır⁷. Sûdî, bu eserini şerh ederken zor konuları İranlı tüccarlardan ve zamanın bilginlerinden sormuştur. Ayrıca bazı nüsha farklılıklarına da işaret etmiştir⁸.

Şerh-i Lugat-ı Şâhidî:

İbrâhim Şâhidî'nin Tuhfe-i Şâhidî isimli manzum Farsça lügatçesinin şerhidir⁹. Eser'de Tuhfe-i Şâhidî'de kullanılan vezinleri göstermek için kaleme alınmıştır. Vezinleri gösterilmek için seçilen beyitlerdeki Farsça kelimelerin okunuşları verilmiş ve kısaca dilbilgisi özelliklerine işaret edilmiştir¹⁰.

⁵ Muhammed Aruçi, a.g.m., s. 466.

⁶ Nazif M. Hoca, s. 23.

⁷ Sûdî, Şerh-i Bostân, C. 1, İstanbul 1288, Matbaa-ı Âmîre, s. 1-2.

⁸ Nazif M. Hoca, s. 26.

⁹ Şerh-i Lugat-ı Şâhidî hakkında daha geniş bilgi için bakınız: Yusuf Öz, Tuhfe-i Şâhidî Şerhleri, Konya 1999, s. 31-33.

¹⁰ Yusuf Öz, s. 32.

Risâle-i Sûdî Efendi:

Sûdî Bosnavî tarafından Hâfız-ı Şîrâzî'nin ilk gazelinin ikinci beytiyle Sa'dî-i Şîrâzî'nin Gülistân'ındaki bir beyte yazılan şerhi ihtiva eden bu iki ayrı risâle, Nazif M. Hoca tarafından "Sûdî, Hayatı, Eserleri ve İki Risâlesi'nin Metni" adıyla (İstanbul, 1980) neşredilmiştir¹¹.

Şerh-i Kâfiye: Tarcamat al-Kâfiya adıyla da bilinen bu eser, İbnü'l-Hâcib (ö. 646/1249)'in nahve dair yazdığı "Al-Kâfiye" isimli Arapça kitabının Türkçe tercüme ve şerhidir¹². Eser el-Kâfiye'nin Arapça metni ve şerhi, Seyyid Şerif el-Cürcânî'nin Farsça tercümesi ve şerhiyle birlikte Şurûhu'l-Kâfiye se Zebân Arabî, Fârisî, Türkî adıyla Osman Hilmi Karahisarlı tarafından neşredilmiştir (İstanbul 1312/1894)¹³. Bu eserin içinde aşağıdaki şu üç ayrı kitap bulunmaktadır¹⁴:

1. Kitap: Kâfiye zevi'l-İ'rab fi ilm-i Kalam el-Arab kitâb şerhe'l-Kafiye (s. 5-135).

2. Kitap: Tarcumat al-Kâfiya bi'l-Fârisîya. Bu eser, İbnü'l-Hâcib'in aynı eserinin al-Seyyid al-Şerif 'Ali b. Muhammed al-Curcânî (ö. 816/1413) tarafından yapılan Farsça tercümesidir (1-135).

3. Kitap: Kafiya zavi'l-i'râb fi 'ilm-i kelâm al-'arab (Tarcumat al-Kâfiya bi't-Türkî li-Mevlânâ Sûdî) (s.1-199). İstanbul'da 1312/1894 yılında Matbaa-yi Âmire'de basılan bu eser Sûdî'nin Türkçe şerh ve tercümesidir.

Şerh-i Şâfiye: Yine İbnü'l-Hâcib'in Arapça sarf ilmine dair eserinin Sûdî Bosnavî tarafından yapılan Türkçe tercüme ve şerhidir. Henüz basılmamış olan bu eserin ne zaman yazıldığına dair bir bilgiye ulaşılmamıştır¹⁵.

Sûdî'nin kaynaklarda adı geçen başka eserleri de bulunmaktadır¹⁶.

ABDULLAH-I BOSNAVÎ:

Abdullah-ı Bosnavî, 992/1584 yılında Bosna'da doğdu. Tahsilini Bosna ve İstanbul'da tamamladıktan sonra Bursa'ya giderek Şeyh Hasan Kabadûz'a intisap etti ve ilmîni artırdı. Ayrıca Şeyh Abdülmecid-i Halvetî'den de istifade etti. Hamzavî-Melâmî tarikatının ileri gelenlerinden birisi olan Abdullah-ı Bosnavî, daha çok vahdet-i vücûd düşüncesinin temel ıstılahlarını içeren *Fusûsu'l-hikem* adlı eserin şârihi olarak tanındı. Mısır'a gitti ve bir süre orada kaldıktan sonra 1636 yılında hacca gitti. Hacdan dönerken bir süre Şam'da kaldıktan sonra Konya'ya

¹¹ Yazma nüshaları için bk. Nazif M. Hoca, s., s. 41-43.

¹² Yazma nüshaları için bk. Nazif M. Hoca, s., s. 32-33.

¹³ Muhammed Aruçi, a.g.m., s. 466.

¹⁴ Nazif M. Hoca, s. 31.

¹⁵ Yazma nüshaları için bk. Nazif M. Hoca, s. 33.

¹⁶ Muhammed Aruçi, a.g.m., s. 466.

geldi ve 1054/1644 yılında Konya’da vefat etti. Konya’da Sadreddîn-i Konevî’nin türbesinin yanına defnedildi.

Şerh-i Cezîre-i Mesnevî:

Abdullah-ı Bosnavî (992–1054/1584–1644) tarafından 1038/ 1628’de tercüme ve şerh olarak kaleme alınan eser, Sîneçâk Yusuf Sinan’ın Mevlâna’nın *Mesnevî*’sinden 366 beyit seçerek meydana getirdiği ve *Cezîre-i Mesnevî* diye adlandırdığı eserin Türkçe manzum tercüme ve şerhidir. Beyitlerin şerh sayıları farklıdır. İstanbul, Süleymaniye Ktp., Nafiz Paşa, nr. 528’de yer alan eserin yazma nüshasına göre Abdullah-ı Bosnavî, eserini hicri 1038 yılında tamamlamış ve telif tarihini eserin sonunda yer alan beyitte ebced hesabıyla göstermiştir.

Nüsha tavsifi:

İstanbul, Süleymaniye Ktp., Nafiz Paşa, nr. 528

Eser, 200x140 (160x80) mm ebadında, 219 varak ve 21 satırdır. Talik hatla istinsah edilmiş olup ferağ kaydı yoktur. Miklablı, kapaklar bitki motifli şemseli, koyu kırmızı renkli meşin ciltli ve krem renkli varaklıdır. 1b ve 2a sayfaları ince siyah ve kalın yıldız cetvelli ve diğer sayfalar ise ince kırmızı cetvellidir.

Baş: 1b

الدور هم خالق موت و حیات

شرح منظوم جزیره منتهوی
حقه حمد اولسن که میدی کائنات

Son: 219a

رد شدی پس تاریخ نی بدل (1038)
که خواند فاتحه در حق کاتب

چون نظم اشبو رسمه ویردی ال
خدا اورا بر افزایش مراتب

Şerh-i Cezîre-i Mesnevî’nin bir diğer nüshası da İstanbul, Beyazıt Devlet Ktp., Beyazıt, nr. 9262’de bulunmaktadır.

Telif, tercüme ve şerh olarak birçok eseri bulunan Abdullah-ı Bosnavî’nin bazı eserleri şunlardır: *Mevâfiku’l-fukarâ*, *Hakîkâtü’l-yakîn*, *Risâle-i Hazretü’l-gayb*, *Risâletü fi tefsîri’n-nûn ve kalem*, *Tefsîr-i sûre-i ve’l-âdiyât*, *Tefsîr-i sûre-i ‘asr ve Munâcât*¹⁷.

Sîneçâk Yusuf Sinan’ın Mevlâna’nın *Mesnevî*’sinden 366 beyit seçerek meydana getirdiği ve *Cezîre-i Mesnevî* diye adlandırdığı eserin Osmanlı döneminde Abdullah-ı Bosnavî’nin Şerh-i Cezîre-i Mesnevî isimli eserin dışında çeşitli atlar altında yapılmış başka Türkçe tercüme ve şerhler de bulunmaktadır. Bazıları şunlardır:

¹⁷ Bursalı Mehmet Tahir, I, 43; Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî*, C. 3, İstanbul, 1308/1891, s. 367; Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, C. 1, İstanbul, 1976, s. 14; Mustafa Kara, “Abdullah Bosnavî”, *DİA*, Cilt: 1, İstanbul, 1988, s. 87.

İlmî Dede Bağdâdî (ö. 1611): Şerh-i Cezîre-i Mesnevî¹⁸

İlmî Dede Bağdâdî (ö. 1611): Şerh-i Dîbâce-i Cild-i Evvel-i Cezîre-i Mesnevî¹⁹

Abdulmecid b. Muharrem-i Sivâsi (1563-1639): Şerh-i Cezîre-i Mesnevî²⁰

Cevrî İbrahim Çelebi (ö. 1647): Aynu'l-fuyûz²¹

Asaf Mehmed Paşa (ö. 1780): Cezîre-i Mesnevî Tercümesi²²

Şeyh Galib Esad Dede (1757-1799): Şerh-i Cezîre-i Mesnevî²³

Ferid Efendi: *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî*²⁴

ŞÂBANZÂDE MEHMED EFENDİ:

Şâbanzâde Mehmed Efendi, İstanbul'da doğdu. Bosnalı Hürrem Ağa'nın oğludur. Amcası Şâban Efendi'nin yanında yetiştiği için Şâbanzâde diye tanındı. Osmanlı âlimi ve hattatı olan Şâbanzâde Mehmed Efendi, hat sanatını Karakız diye bilinen Hocazâde Mehmed Efendi'den öğrenmiştir. Çeşitli medreselerde yaklaşık yirmi yıl müderrislik hizmetinde bulunduktan sonra 1083/1672'de Yenişehir kadısı, 1089/1678'de Bursa kadısı, 1091/1680'de Mekke kadısı, 1094/1683'te İstanbul kadısı, 1098/1687'de Şam kadısı ve 1104/ 1692'de Anadolu kazaskeri oldu. 1120/1708 yılında Edirne'de vefat etti. Şâbanzâde Mehmed Efendi'nin *Risâle-i Tîğ u Kalem*, *Âdâbu'l-hukkâm* ve *Muzhirü'l-işkâl* gibi eserleri de vardır²⁵.

Muzhirü'l-işkâl:

Şâbanzâde Mehmed Efendi (ö.1120/1708) tarafından XVII. yüzyılın sonlarında telif edilen ve *Muzhirü'l-işkâl fi beyâni Lügati'l-Mesnevî* adıyla da bilinen eser, *Mesnevî*'deki anlaşılması zor, yaklaşık 2000 Arapça ve Farsça nadir kelimenin Türkçe olarak yapılan açıklamalı tercümesidir. Alfabetik olarak sıralanan kelimelerin manaları için bazen şahit beyitler gösterilmiş, bazen de geniş açıklamalar ve kıssalarla örnekler verilmiştir. Birçok nüshası bulunan eserin müellif tarafından Rebî'u'l-evvel 1111/Eylül 1699, Rebî'u'l-evvel 1112/ Ağustos

¹⁸ Ali Temizel, *Mevlâna, Çevresindekiler, Mevlevîlik ve Eserleriyle İlgili Eski Harfli Türkçe Eserler*, Konya, 2009, s. 155

¹⁹ Ali Temizel, s. 156-157

²⁰ Ali Temizel, s. 164

²¹ Ali Temizel, s. 167

²² Ali Temizel, s. 173

²³ Mehmet Atalay-Turgut Karabey, *Şeyh Gâlib Şerh-i Cezîre-i Mesnevî*, İlaveli İkinci Baskı, Konya, 2007.

²⁴ Ali Temizel, s. 182

²⁵ Bursalı Mehmed Tahir, II, 261-262; Mehmet Süreyyâ, IV, 193; Reşat Öngören, "Mehmed Efendi, Şâban-zâde", *DİA*, Cilt: 28, Ankara, 2003, s. 457-458.

1700 ve Rebî'u'l-âhir 1113/ Eylül 1701'de istinsah edilen nüshaları İstanbul, Süleymaniye Ktp., Şehit Ali Paşa, nr. 2690, Ayasofya, nr. 4774, Çorlulu Ali Paşa, nr. 295'de yer almaktadır²⁶.

ŞERİFZÂDE MEHMED FÂZİL PAŞA-YI BOSNAVÎ:

Şerifzâde Mehmed Fâzıl Paşa-yı Bosnavî, Bosna'da dünyaya gelmiştir. İlim tahsilinden sonra 1239/1823-24'te Edirne Müderrisliği başkanlığına, 1242/1826-27'de Bosna Nakibüleşraf kaymakamlığına, 1249/1833'te Belgrat valiliğine tayin edildi. 1250/1834-35'te Salise ve 1253/1837-38'de Mirliyalık rütbesi verildi. Devlette çeşitli hizmetlerden sonra 1260/1844 yılında Galata Mevlevîhânesi şeyhi Kudretullah Efendi'ye intisap etti. Devlette başka görevlerde de bulunan müellif, 1300/1882'de İstanbul'da vefat etmiş ve Üsküdar mezarlığına defnedilmiştir. Müellifin hakkında bilgi vereceğimiz *Şerhü'l-Evrâd (Şerh-i Hakâyik-ı Ezkâr-i Mevlâna)* isimli eserinden başka İstanbul Süleymaniye Ktp., Halet Efendi, nr. 703'te kayıtlı, içerisinde dört Mevlâna methiyesi ve bir Mevlevî sikkesi methiyesi de bulunan ve 1269/1852-53 yılında Mehmed Haşim b. Davud Arif tarafından istinsah edilmiş bir divânı da vardır²⁷.

Şerhü'l-Evrâd (Şerh-i Hakâyik-ı Ezkâr-i Mevlâna):

Şerifzâde Mehmed Fâzıl Paşa-yı Bosnavî (ö.1330/1882) tarafından 1866 yılında yazılan kitap, Mevlâna'nın zikir ve dualarını ihtiva eden "*Evrâd-ı Mevlâna*" adlı eserin Türkçe tercüme ve teferruatlı şerhidir. "*Evrâd-ı Mevlâna*", daha önce Karahisar Müftüsü Ali Feyzi b. Osman tarafından muhtasar olarak "*Tercüme-i Sugrâ*" adıyla Türkçeye tercüme edilmiştir. "*Şerh-i Hakâyik-ı Ezkâr-i Mevlâna*" olarak da isimlendirilen eser, İstanbul'da 1283/1866 yılında Bosnalı Muharrem Efendi matbaasında 1+56/1+458 sayfa, orta boy olarak basılmıştır.

İki bölümden oluşan eserin 1-56 sayfalarında Arapça "*Metn-i evrâd-ı Mevleviyye*" yer almaktadır. 1-458. sayfalarında ise bu Mevlevî zikirlerinin tercüme ve şerhleri bulunmaktadır. Bu ikinci bölümde önce "mukaddime-i âdâb ve şurût-i tilâvet-i evrâd" başlığı altında zikirlerin okunuş usulü ve şartları anlatılıyor. Daha sonra 2. ve 3. sayfalarda şarih, İsmâ'il Hakkî-i Bursevî, Ebî Tâlib-i Mekkî ve Gazâlî gibi birçok âlimin ve mutasavvıfın eserlerinden istifade ile bu şerhi hazırladığını belirtmektedir.

Eserin içindekiler bölümünde 116 konu başlığı sıralanmış, ancak sayfalarda bu başlıklar verilmeksizin konular işlenmiştir. Ayet, hadis ve Arapça ibareler bazen

²⁶ Bursalı Mehmed Tahir, II, 261-262; Reşat Öngören, a.g.m, s. 458; Semih Ceyhan, "Mesnevi", *DİA*, Cilt: 29, Ankara, 2004, s.332

²⁷ İbnülemin Mahmud Kemal, Son Asır Türk Şairleri, Cilt: I, İstanbul, 1988, s. 370 vd. ; Mehmet Süreyyâ, Cilt, 4, s. 6; *İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu*, Cilt:4, İstanbul, 1947-1976, s. 959.

üstleri çizilerek bazen de paranteze alınarak dikkat çekilmiş ve bunların izahları yapılmıştır.

Eserin 353. sayfasında “Fihrist-i silsile-i tarîk-i aliyye-i Mevleviyye” ve 414. sayfasından itibaren “Hazret-i pîr-i destgâr” başlığı altında Çelebiler hakkında bazı bilgiler yer almaktadır. 420. sayfada, Osmanlı Devleti topraklarında yer alan yaklaşık elli kadar Mevlevîhâne, Asitâne, Hangâh ve Zaviye’nin isimlerine ve yerlerine işaret edilerek çeşitli açıklamalar yapılmıştır. 423. sayfadan itibaren “Hazret-i Sultân Divânî Çelebi Mehmed Efendi” konusu, 440. sayfadan sonra “Yenikapu-yi İslâmbûl” konusu ve 449. sayfadan itibaren de Şerifzâde Mehmed Fâzıl Paşa-yı Bosnavî’nin kasideleri mevcuttur.

Eser, Ahmed Midhât Bahârî Hüsâmî Beytur tarafından *Evrâd-ı Mevleviyye-Münâcât-ı Mevlâna-*, (İstanbul, 1963)²⁸ adıyla, Celâlettin M. Bâkır Çelebi ve Hafız Hüseyin Top tarafından Hazret-i Mevlâna’nın Mübarek Duaları- Kur’an Harfleri ile Metin, Günümüz Harfleri ile Metin, Duâların Meâl-i Şerîf’i” (3. Basım İstanbul, 1995) adıyla ve Bekir Şahin tarafından *Evrâd-ı Mevlâna-Açıklamalı Evrâd-ı Şerif, Orijinal Metin, Mevlevî Virdleri-* (Redaksiyon: Mustafa Özçelik, Rûmî Yayınları İstanbul, Ağustos 2005, 82 sayfa) adıyla bir kaç kez ayrı ayrı yayınlanmıştır.

Bekir Şahin tarafından Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi, No: 12’de kayıtlı nüshadan yararlanarak hazırlanan bu çalışmada ayrıca “Evrâd-ı Mevlevîye, Evrâd-ı Şerif, Evrâd-ı Mevlâna, Evrâd-ı Mevlâna Lafızlarının Türkçe Tercümesi, Evrâd-ı Mevlâna Metni, Evrâd-ı Kebir-i Mevlâna” başlıkları altında on altı adet yazma nüshadan söz edilmekte ve kütüphane yerlerine işaret edilmektedir²⁹. Bu eserde Mevlevilerde zikir, evrâd ve virdleri okuma adabı hakkında kısa bir bilgi de verilmiştir³⁰.

Ayrıca Şerhü’l-Evrâd isimli bu eser, Tahir Galip Seratlı tarafından “Şerhü’l-Evrâdü’l- Müsemma bi Hakâyık-ı Ezkâr-ı Mevlâna- Hazret-i Mevlâna’nın Duaları-Şerh-i Evrâd-ı Mevlâna” (Rûmî Yayınları İstanbul, Tarihsiz, 442 sayfa) adıyla yayınlanmıştır.

Tahir Galip Seratlı’nın bu eserinde duanın önemi, anlamı nasıl ve ne zaman yapılacağı, virdlerin adabı hakkında geniş bir açıklama yer almaktadır. Eserin 387-442. sayfaları arasında Mevlâna’nın dualarının Arapça metinleri bulunmaktadır.

Sonuç:

Bu çalışmada Osmanlı döneminde Balkan topraklarında doğup büyüyen ve Mevlâna’nın Mesnevîsi ve zikirleri konusunda çalışmalarıyla Türk tasavvuf, kültür

²⁸ Emin Işık, “Midhat Bahârî”, *DİA*, Cilt:30, İstanbul, 2005, s. 6-7.

²⁹ Bekir Şahin, *Evrâd-ı Mevlâna-Açıklamalı Evrâd-ı Şerif, Orijinal Metin, Mevlevî Virdleri-* (Redaksiyon: Mustafa Özçelik, Rûmî Yayınları İstanbul, Ağustos 2005, s. 7-8.

³⁰ Bekir Şahin. s. 9-11.

ve edebiyat tarihine katkılar sağlayan beş ilim adamı, devlet adamı, edip ve mutasavvıfın kendileri ve eserleri hakkında bilgi verildi.

Bugün bu topraklar, siyasi sınırlarla birbirinden ayrılmış olsalar da kültür, tarih, edebiyat ve dil yönünden Osmanlının diğer bölgeleriyle birçok ortak özellikleri bir arada barındırmaktadır. Bundan dolayı Mevlâna ve eserleri hakkında yapılan bu çalışmaların, bu bölgedeki konunun uzmanlarına, araştırmacılara ve genç nesillere duyurularak ve hatırlatılarak bu alanda ortak veya bireysel çalışma ve araştırma yapacaklara katkı sağlayacağı ümit edilmektedir.

KAYNAKLAR:

- Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlâna'dan Sonra Mevlevîlik*, İstanbul, 1983
- Ali Temizel, *Mevlâna, Çevresindekiler, Mevlevîlik ve Eserleriyle İlgili Eski Harfli Türkçe Eserler*, Konya, 2009.
- Bekir Şahin, *Evrâd-ı Mevlâna-Açıklamalı Evrâd-ı Şerif, Orijinal Metin, Mevlevî Viridleri-* Redaksiyon: Mustafa Özçelik, Rûmî Yayınları İstanbul, Ağustos 2005.
- Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, Cilt: 1-3, İstanbul, 1333-1342/1915-1924.
- Ekber Behrûz, *Şerh-i Sûdî ber Bostân-ı Sa'dî*, cilt: II, Tebriz, 1352/1973.
- Emin Işık, "Midhat Bahârî", *DİA= Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 30, İstanbul, 2005.
- İbnülemin Mahmud Kemal, *Son Asır Türk Şairleri*, Cilt: 1-4, İstanbul, 1988
- İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu*, Cilt:1-4, İstanbul, 1947-1976.
- Mehmet Atalay-Turgut Karabey, *Şeyh Gâlib, Şerh-i Cezîre-i Mesnevî*, İlaveli İkinci Baskı, Konya, 2007.
- Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî*, Cilt: 1-4, İstanbul, 1308/1891.
- Muhammed Aruçi, "Sûdî Bosnevî", *DİA*, Cilt: 37, İstanbul 2009.
- Mustafa Kara, "Abdullah Bosnavî", *DİA*, Cilt: 1, İstanbul, 1988.
- Nazif M. Hoca, *Sûdî, Hayatı, Eserleri ve İki Risâlesi'nin Metni*, İstanbul, 1980.
- Reşat Öngören, "Mehmed Efendi, Şâban-zâde", *DİA*, Cilt: 28, Ankara, 2003.
- Semih Ceyhan, "Mesnevî", *DİA*, Cilt: 29, Ankara, 2004.
- Sûdî, *Şerh-i Bostân*, C.1-2, İstanbul 1288, Matbaa-ı Âmîre.
- Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, C. 1, İstanbul, 1976,
- Yusuf Öz, *Tuhfe-i Şâhidî Şerhleri*, Konya, 1999.